

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 177, GOD. XI, BEOGRAD, UTORAK, 15. NOVEMBAR 2016.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ćirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 20. decembra

MIXER

Piše: Mark Losoncz (Mark Lošonc)

ISTOČNO-EVROPSKE TEZE

O interregionalnom karakteru nauke

Na početku ovog članka bih voleo da podsetim na jedan izvanredno zanimljiv trenutak u istoriji interregionalne (i interdisciplinarne) naučnosti.

Vraćamo se u Mađarsku u 1948. godinu, dakle u istorijski period kada je novo mađarsko društvo ostavljalo iza sebe i poslednje tragove kasno- i polufeudalnih institucija, a staljinistički Sovjetski Savez još nije u potpunosti onemogućio demokratiju. Reč je o dinamičnom periodu kada se oslobađaju kreativne snage i kroz različite reforme se uvode nove društvene strukture. U to vreme se dogodilo da je István Bibó [Ištvan Bibó], jedan od najvećih političkih mislilaca (i kasnije heroj revolucije 1956. godine), nastojao da se izbori za novo ime svoje naučnoistraživačke institucije. U pitanju je budimpeštanska ustanova koja se bavila istraživanjima u polju društvenih i humanističkih nauka, sa posebnim osvrtnom na „narodnosti“ u Mađarskoj, odnosno na kulture i društva susednih zemalja. Rasprava o nazivu ove institucije nije bila puki simbolički spor, nego su na videlo izašle najdublje dileme mađarskog istorijskog samorazumevanja. Sasvim sažeto, dok su se pristalice glavnog konzervativca tog vremena, istoričara Gyule Szekfűa [Đula Sekfi] (koji se inače, kako to već ide, ubrzo pretvorio u staljinističkog konzervativca) borili za to da institucija bude nazvana „Srednjo-evropskim institutom“, Bibó je uložio sav trud da ona postane „Istočno-evropski institut“. Naime, Bibóu je bilo sasvim jasno da je „Srednjo-evropski institut“ ime za habsburško-restaurativnu nostalgiju, što nužno prate germano- i austrofilski auto-kolonizatorski sentiment, odnosno želja da Mađari iznova postanu subimperijalne vođe susednih naroda. Ovoj *k. u. k.* mogućnosti je Bibó suprostavio „Istočno-evropski institut“ kao ime za model koji polazi od emancipatorske solidarnosti i simetričnih odnosa između ovdašnjih naroda (uzgred rečeno, nastavljajući time značajnu tradiciju Adyja [Endre Adi], Jászija [Oskar Jasi], Kunfija [Žigmond Kunfi] i Németha [Laslo Nemet]). Napomenimo da je Bibó izašao iz te rasprave kao pobednik, dakle

njegov predlog je bio prihvaćen, ali što se njegovog sna o Istočnoj Evropi tiče, njega je veoma brzo demantovao novopečeni staljinistički režim. Shodno tome, Bibó je na kraju svog života sugerisao da bi na njegovom grobu trebalo da stoji: „Živeo 1945-1948“.

Ukupno uzevši, nije dovoljno zalagati se za interregionalnu (i interdisciplinarnu) naučnost – ona nužno nosi sa sobom opasnost da će postati puka floskula u sistemu u kojem se ionako od svega očekuje da postane „hibridno“ i „umreženo“. U epohi fleksibilne akumulacije kapitala zahtev za fleksibilnom akumulacijom naučnog znanja se isuviše podrazumeva i isuviše je u skladu sa vladajućim shemama. Umesto da se pitamo *da li* je interregionalna (i interdisciplinarna) naučnost poželjna, trebalo bi da nađemo odgovor na pitanja *koju* i *kakvu* interregionalnost želimo. Nesumnjivo, svi istočno-Evropljani će lako identifikovati svoje dileme koje odgovaraju, *mutatis mutandis*, nekadašnjoj mađarskoj dilemi između „Srednjo-evropskog instituta“ i „Istočno-evropskog instituta“. Regionalizmi i interregionalizmi nipošto nisu neutralni i apolitični – shodno tome, ne bi trebalo ni da afirmišemo svaki od njih.

Vratimo se još na trenutak na Bibóa. Autor čuvenog dela *Beda malih istočno-evropskih država* je polazio od toga da je jedna od glavnih karakteristika istočno-evropskih naroda to što – za razliku od zapadno-evropskih – nisu živeli u stabilnim teritorijalnim okvirima, i stoga nije slučajno što je dominantna istočno-evropska strast upravo briga za teritoriju. Nadalje, Bibó je naglašavao suštinske paralele između ovdašnjih naroda: značajne analogije u državotvornim procesima, zatim slične disonance iz-

MIXER

Mark Losoncz: Istočno-evropske teze

antiCEMENT

Đorđe Krajišnik: Dnevnik jednog asanatora

ARMATURA

Irena Ristić: Ekonomije prijateljstva

VREME SMRTI I RAZONODE

Geni Lim: Zimsko utočište

među razvoja države s jedne strane i razvoja društva s druge, odnosno srodne talase u pogledu kulturnog razvoja (u skladu sa svojim *kuruc* nasleđem, Bibó je takođe istaknuo da su periodi rasta uvek nastupali kada se smanjivao nemački pritisak). Imamo li sve to vidu, interregionalni (i interdisciplinarni) pristup društvu i kulturi, a koji ne zanemaruje pomenute strukturalno-istorijske paralele, trebalo bi da bude samorazumljiv. Štaviše, mi tu možemo da dodamo da sličnosti u razvoju različitih derivata „real-socijalizama“ i analogije u iskustvu 1989/1990. godine još više zahtevaju da imamo u vidu širu istočno-evropsku perspektivu, te da insistiramo na onome što je zajedničko (čak bi i znatne razlike trebalo tumačiti u zajedničkom kontekstu).

Za istočno-evropsku samosvest društvenih i humanističkih nauka je ključno da se istorija ne tematizuje kao puko kašnjenje u odnosu na zapadne zemlje, a koje zahteva svojevrsni *catch-up modernization*. U tom segmentu, ima iznenađujućih zajedničkih karakteristika između staljinističke hipermodernizacije i neoliberalnog hipermobilisanja: i iz jednog i drugog proističe forsirana samokolonizacija i samoeksploatacija (neretko zajedno sa pojavom kulturnog autorasizma), uvek obnovljena retorika „stezanja kaiša“ i protivrečna, bagatelna gigantomanija. Utoliko jedan od glavnih zadataka društvenih i humanističkih nauka jeste da pomogne u otkrivanju i uvođenju istorijskih ritmova koji su svojstveni Istočnoj Evropi. Setimo se toga da su zapadno od Rajne rezidue predkapitalističkih formi još, barem donekle, žive: do dana današnjeg opstali su poslednji tragovi kako dinastija tako i korporativnog radničkog pokreta, te beležimo još uvek postojeći mentalitet aristokratije kao i autoritet crkve – zapravo to znači da različiti slojevi prošlosti još uvek žive zajedno. Naspram ovog sociokulturnog pastiša, na paradoksalan način, upravo Istočna Evropa otelovljuje pravi teren čistog kapitalizma, naime, ista ona Istočna Evropa koja je nekada projektovala plan preskakanja kapitalizma. Prema tome, čak i kada je ova makroregija nastojala da sustigne poluimaginarni-polurealni Zapad, ona je proizvela nešto drugačije, što se ne može opisati terminima „ka-

Fotografije u broju: Vera Vujošević, Oktobarski salon 2016.

šnjenja”, već samo kao altermoderni razvoj koji zaslužuje posebnu pažnju. Isto važi i u kasnom kapitalizmu: umesto pseudotermina „tranzicija” (upor.: „gubitnici tranzicije”) ili „divlji kapitalizam”, društvene i humanističke nauke bi trebalo da zahvate stukturalno-istorijske specifičnosti Istočne Evrope.

Razmišljanje o odnosu između periferijskog neoliberalnog hipermobilisanja i društvenih odnosno humanističkih nauka me je podsetilo na bizaran slučaj koji sam do iveo kada sam preuzimao nagradu na jednom univerzitetu u Srbiji. Re  je o svečanom događaju čije je otvaranje ostavilo čudne utiske, ali sam tek zahvaljujući rektorovom uvodnom govoru shvatio zašto: organizatori događaja su na početku puštali elektronski ubrzani *Gaudeamus igitur* ne bi li time i na polju muzike pokazali šta podrazumeva dinamična bolonjizacija. Ovo je tek simptom – u prošlom periodu smo mogli da steknemo utisak da je reč o opštoj tendenciji. Utoliko je prvi predlog za naučnike koji bi se zalagali za interregionalnost (i interdisciplinarnost) da makar pokažu skepsu prema prekvantifikovanom pristupu nauci, te da se umesto simulirane hiperaktivnosti ponovo okrenu supstantivnijem pristupu. Kao što je poznato da u s amom gradu Bolonji jedva ima onoga što na našim prostorima nosi ime „bolonjski model”, tako bi i na širem polju nauke trebalo da se kritički odnosimo prema fantazijama o pseudozapadnim idealima. Trebalo bi se suprotstaviti tendenciji da se kvantitet forsira na račun kvaliteta. Ludwig Wittgenstein je umesto sa „dobar dan” pozdravio svoje kolege na hodniku pozivom „uspori!”.

Drugo, istočno-evropska samosvest društvenih i humanističkih nauka zavisí od kritičkog suočavanja sa vladajućim shemama ponašanja u ovom makroregionu. U istorijskoj epohi u kojoj dominira narcizam malih etničkih razlika i društveno-kulturno getoizovani *Kleinstaaterei* sa izmišljenim tradicijama, te u kojoj se čini da postoji gvozdena zavesa između pojedinih istočno-evropskih etničkih mikroverzuma, potrebno je osmisлити alternativne strategije. Te strategije bi, između ostalog, podrazumevale insistiranje na – da upotrebim pojam Gillesa Deleuzea i F lixia Guattarija – transverzalnim odnosima koji nadmašuju uobičajenu indiferenciju prema supra- i subetni kim društvenim identitetima, ali pritom imajući u vidu i uglavnom podzemne interetni ke veze. Istoria ari, sociolozi, filozofi, antropolozi, etnolozi i drugi bi trebalo da unaprede istočno-evropsku samosvest posvećujući posebnu pažnju ne samo Istočnoj Evropi kao predmetu istraživanja, već i kao izvoru istaknutih istraživača. U takvom panoptikumu Pol anyi, Bib , Luk cs, Bal zs [Bela Bala ], Mannheim, Hauser, Pato ka, Kosík, Tarski, Twardowski, Ingarden, Kolakowski, Eliade, No ca i drugi ne bi bili odse eni od svojih istočno-evropskih korena.

Treće, društvene i humanističke nauke se nalaze između Scíle antipoli i kih sentimentata i Haribde servilne proizvodnje legitimacije za vladajuće režime. Sjedne strane, postoji sklonost da nauke budu shvaćene kao „vrednosno-neutralna ekspertiza”, te kao delovi zatvorenog podistema koji ne mora da bude u kontaktu sa ostalim aspektima društva. U tom kontekstu je javni angažman nauka često potcenjen kao nedovoljno naučna aktivnost ili, još gore, čak se vrednuje kao izdaja ideala čiste naučnosti. S druge strane, u Istočnoj Evropi se naučnici sve više koriste kao državni „stručni aparati” koji su sastavni deo opšte političke inercije. Re  je o drugom licu iste medalje: usred prinuda pojedinih etničkih mikroverzuma i neoliberalnih imperativa naučnici bivaju lišeni upravo onoga što je njihova najveća vrlina – kritičke racionalnosti. Stoga se najveći izazov sastoji u tome da se naučne institucije transformišu tako da imaju institucionalizovanu mogućnost da na konstruktivan način doprinose javnim raspravama, ali da pri tom ostanu nezavisne od kontingentnih odnosa političke moći. Naučnici ne bi trebalo da se zadovolje statusom akademskog predupreurea koji ulaže samo u svoj humani kapital, odnosno u svoje usko i odvojeno istraživačko polje, već bi trebalo da se posvete i „impakt faktoru” u pogledu šire javnosti. Pored unutarakademske solidarnosti trebalo bi insistirati i na strategijama solidarnosti s onu stranu akademske sfere. Utoliko bi ponovo trebalo da razmislimo o onim subdisciplinama, poput prakti čne sociologije ili primenjene antropologije, koje nastoje da budu u aktivnoj simbiozi sa društvom u kojem se nalaze. Nije dovoljno da naučnici budu građani „dva sveta”, naučnog i nenau nog, već bi trebalo da reflektuju i uzroke koji im otežavaju ili onemogućuju angažovane prakse. Timski rad u naučnim institucijama bi trebalo da ide ruku pod ruku sa kritičkim ispitivanjem jaza između naučne i nenau ne društvene sfere. To bi trebalo da podrazumeva intenzivno traganje za mogućnostima demokratizacije znanja i stvaranja participativnih modela istraživanja ■

Tekst je nastao u okviru projekta „Promišljanje angažmana, angažovanje mišljenja” koji KPZ Beton kao partner realizuje sa Institutom za filozofiju i društvenu teoriju, uz podršku Regional Research Promotion programa (RRPP) Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC).

BETON BR. 177 DANAS, Utorak, 15. novembar 2016.

anti CEMENT

Piše: Đorđe Krajišnik

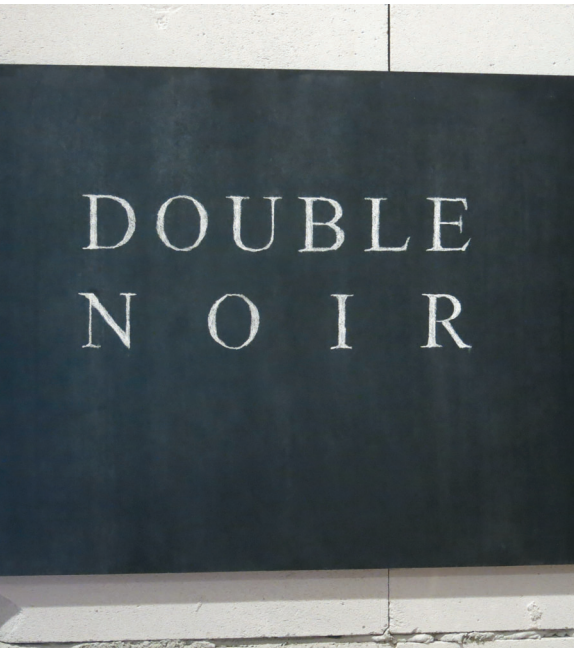
DNEVNIK JEDNOG ASANATORA

Damir Ovcina: *Kad sam bio hod a* (Buybook, 2016.)

Kad sam bio hod a Damira Ovcine roman je o ratu u Sarajevu. Preciznije, to je roman prostorno određen sarajevskim naseljima Grbavica i Dobrinja, te specifičnim kontekstom kvartovskog i uličnog rata. Protagonista, ujedno i narator Ovcini nog romana, neimenovani je mla i  na pragu punoletstva. Igmom slučaja na samom početku ratnog haosa, dok je kretanje između različitih gradskih kvartova bilo moguće, on sa Dobrinje odlazi u posjetu djevojci na Grbavi i, gdje, u porodičnom stanu, ostaje zarobljen na strani koju kontroliše novospstavljena Vojska Republike Srpske. Stoga što nema etnički odgovarajuće ime i prezime za ovaj kvart, biva mu onemogućen povratak ocu na Dobrinju.

Ovcina fabulu svog romana započinje u prvim mjesecima pred rat, koje u mla i evom životu obilježava smrt majke. Taj lični lom, ispostavi e se, bi e glasnik mnogo razornijeg kolektivnog loma. Zate enog na pogrešnom mjestu u pogrešno vrijeme, naratora romana *Kad sam bio hod a* mobilišu u radni vod koji ima zadatak da po grbavi kim i ulicama drugih sarajevskih naselja pod kontrolom VRS čisti i prenosi sve što onima koji su sada vlast padne na um. Međutim, njihov primarni posao je iznositi i ukopavati na lokacijama izvan grada ubijene građane, koji su zbog etničke drugosti, ali i zbog nepristajanja na barbarstvo rata, bili premla ivani, plja kani i napose ubijani. Odatle proističe i naslov romana. Budući da komandir radnog voda insistira da protagonista romana nakon ukopa prouči „ono vaše”, ako zna, mla i  privremeno postaje vjersko lice koji svoje sugrađane ispra a pod zemlju.

Ovcina je svoj roman struktuirao tako kao da želi direktno uhvatiti svu brzinu događaja koji se u jednom zgusnutom vremenu odvijaju. Cjelokupan njegov narativ isipan je svedenim stilom. Rečenice su kratke, često samo izjavne, bez pridjeva. Događaji se re aju u slikama i fleševima, pa bi se moglo kazati da je posrijedi katarakteristi an postupak gradnje toka svijesti u kojem se zrcali grotesknost ratnog vremena, njegova iskidanost i zamršenost. Junak romana živi u neprestanom strahu. Svaka preživljena no  mu je dobitak na lotou. Samo miloš i komandira radnog voda i komšini e, etnički prihvatljivog imena i prezimena, on uspijeva preživjeti. Etnički drugi nisu, međutim, u romanu Damira Ovcine postavljeni po šablonskom sistemu „ima dobrih i među njima”, već služe da što uvjerljivije oslikaju kontekst ratnog stanja. Komši nica je lik koji funkcioniše kao korelativ u asu svakodnevice. Ona je ta koja u život junaka ovog romana unosi onaj neophodni optimizam potreban da bi se ratni uslovi preživeli. Sa druge strane, lik komandira radnog voda, koji protagonista i druge vodi po lokacijama sa kojih oni odnose tijela ubijenih, a nerijetko i vrjednije stvari koje zapadnu za oko nekom ratnom „pravедniku”, prikazan je kao lik koji poseduje izvesne crte humanosti. Čak u toj mjeri da zapisu-

je u svoj rokovnik svaku lokaciju na kojoj su ukopali nekoga. Ali ta ga humanost, kao i stav da one koji su mu podređeni ipak ne treba ubiti, ni u kom pogledu ne sprječava da sanja o srpskoj državi i da veli a ratne uspiehe bez obzira na svakodnevne zločine oko njega.

Kontrastiraju i tako ova dva lika Ovcina uspijeva uvjerljivo prikazati nekoliko nijansi rata, otvarajući različite perspektive u svom romanu. One se najprije ogledaju u dobro uhvaćenim detaljima borbe za svakodnevni život bez obzira na okolnosti rata. Taj segment romana se najbolje vidi u ljubavnom odnosu koji se razvija između naratora romana i komšini e koja mu pomaže. Svakog dana ona ga, nakon njegovog povratka sa rada, dočekuje sa toplom vodom i nekom hranom. Međutim, Ovcina to njihovo ljubovanje ne postavlja kao nekakav patetični odnos dvoje ljudi uhvaćenih u nesreći. Komšini a, glasovitog prezimena Ekme i , junaku ovog romana je dru benica s kojom on ironizira i prevladava ono dnevno pre ivljeno, koje se uzdi e iznad rasprave o etničkom. Ovcina je uspio uvjerljivo uhvatiti tok svijesti čovjeka smještеноg u kontekst neprestane opasnosti i ratne iracionalnosti. Posebno je u tom pogledu zanimljiva pozicija glavnog junaka u etnički drugom okruženju. Protagonista romana *Kad sam bio hod a* u tom smislu jeste medijum koji iz unutrašnje perspektive oslikava rat u taboru „onog drugog”. Čitalac će primjetiti neke veoma autentične detalje sarajevskog kvartovskog ratovanja. Sve one dobrovoljce, ratne pse i polusvijet, različite vojne frakcije, kriminal, anarhiju i bezvlaš e, kao i pojedinačne sudbine ljudi koji nužnošću trenutka bivaju tek figure na ploči između dvije vatre.

Druga, za junaka ovog romana igrom sudbine neprijateljska, strana je iz njegove perspektive oslikana nizom slika koje se  ijelim tokom romana smjenjuju kao pozadina drame glavnog junaka. Sve je tu, kao u odrazu krivog ogledala. Od scena egzekucija na ulici, brutalnog zlostavljanja i silovanja, do razmjerica različitih vojski, policija i paravojski, kriminala i pljačke, preko svakodnevnih ratnih naracije o veličini naše strane i pravедnosti naše borbe naspram ništavnih pokušaja onih drugih da nam se suprotstave, do „toplih” ljudskih priča o nesreći koja „nas je sve

BETONJERKA MESECA

Naš  ovek je pobedio na izborima za Belu kuću. I mi ćemo učiniti opet velikom Veliku Srbiju.

Kandidat za predsedni kog kandidata

II

zadesila”. Međutim, junak romana *Kad sam bio hod a* ne posmatra okolnosti oko sebe sa etničkim generalizacijama. Šta više, on tog etnički drugog kroz svog junaka mnogo češće pokušava groteskno ironizirati, nego li spram njega zauzeti neki kategoričan stav. Nema, dakle, onih opštih mjesta u prikazivanju etničkog drugog, čime se ne zanemaruju njegovi zločini, ali se podcrtava da su to oni dojučerašnji bliski drugi a ne nekakvi demoni koji su odjednom odnekud pali.

Dobar utisak romana *Kad sam bio hod a* u njegovim završnim dijelovima ipak se jednim događajem narušava. Iako u ranijim dionicama romana njegov protagonista u samoodbrani izvršava dvostruko ubistvo, koje je, budući da je ispriповijedano u superherojskom Rambo stilu, disonantno i neuvjerljivo u odnosu na dotadašnju prirodu lika, druga scena u kojoj junak ponovo izvršava ubistvo ostaje takođe bli eda. Naime, nakon što se napokon s prostora Dobrinje, Nedari a i Aerodromskog naselja, gdje je u jednom trenutku premješten zbog „raš i cavanje” terena, vrati na Grbavicu, junak ovog romana drugi (odnosno treći) put ubija. Isprativši komšinicu iz njenog stana u pravcu teritorije pod kontrolom koja sada, nakon što je potpisao Dejtonski mirovni sporazum, pripada Srbima, na povratku u grad on prepoznaje jednog od grbavi kih ratnih kriminalaca za kojeg zna da je odvodio njegove komšije. Pošto se, nakon pitanja o ženama koje je odveo, ovaj krene pravdati, narator ispuca u njega nekoliko metaka a potom mirno nastavlja svojim putem. Ostaje nejasna motiviranost ovog  ina. Protagonista romana *Kad sam bio hod a* nije prikazan kao osoba koja pokazuje znakove etničke motivisane mržnje. Tih se nekoliko pucnjeva može posmatrati kao razračunavanje ovog lika sa svim onim surovostima koje je trpeo četiri ratne godine. Ipak, u koncu ovog romana nije poentiran taj događaj, niti je dat kao, uslovno rečeno, promjena stanja junakove svijesti.

Izuzev ovog propusta doima se da je Damir Ovcina uspio do kraja suvereno i kompaktno izvesti svoj roman. On će se  italocu učiniti iznimno obiman (preko petsto stranica), ali ga je autor svedenim postupkom uspio učiniti lako čitljivim. Roman *Kad sam bio hod a* nije puko prosipanje memoaristike i sjećanja o pre ivljenom u književnom obliku, što je često do sada bio običaj u književnosti koja se bavila ratom. Specifičan pripovijedni okvir i dobro ustrojena struktura ovog romana, sa karakterističnim ritmom i refreni nim ponavljanjima, autoru su ostavili prostor da ratu pristupi odmaknut od opštih mjesta i mitomanije. Time se dala prednost vještini književnog uobi avanja i promišljanja ratnih događaja, bez standardnih manjkavosti i trakavi a sa prizvukom kolektivne viktimizacije i vječne pozicije žrtve. U tom pogledu roman *Kad sam bio hod a* Damira Ovcine po svom nastojanju da sagleda rat i iz drugačije perspektive blizak je romanu *Još jedna pjesma o ljubavi i ratu* Mirsada Sijari a. S obzirom na blagotovornost vremenske distance, moglo bi se pretpostaviti da nas tek očekuju poliperspektivnije knjige o ratu u Sarajevu i BiH. ■

III

ARMATURA

Piše: Irena Ristić

EKONOMIJE PRIJATELJSTVA

Čini se da pitanje o uslovima promene postojećeg društvenog modela nije sporno, i finalizuje se u tvrdnjama o nužnosti ukidanja klasne strukture i proizvodnih odnosa koji garantuju sistem temeljne eksploatacije na svim razinama. Istovremeno, pitanje preduslova za takvo ukidanje iscrpljuje se u lamentiranju nad dosadašnjim revolucionarnim potezima, srazmerno broju njihovih istorijskih poraza, kao i u neminovnom odustajanju od uplitanja u simulaciju demokratskih mehanizama kakve poznajemo u ovom našem *najboljem od svih svetova*. I dok pratimo ishode, više ili manje svesni svojih uloga u poretku koji reprodukujemo, nameće se pitanje mogu li i na koji način promene poteci iz mikropoliti kog opsega, ako je makropoliti ki već uzurpiran, te se pomaci ne mogu očekivati u razumnom roku. Možemo li promenom bazičnog ljudskog odnosa subvertovati sistem eksploatacije? Kakve su pretpostavke odnosa koji može uticati na društvenu restrukturaciju?

Teorije prijateljstva nisu brojne, mahom su normativnog karaktera, a modeli koji se razmatraju tokom poslednjih par vekova ustoli eni su u dijalozima grčkih filozofa iz klasičnog perioda, da bi potom bili testirani kod sledbenika stoika i epikurejaca. U ranim teoretizacijama razlikuju se tri fundamentalna principa koji uslovljavaju prijateljski odnos, i određuju njegove ishode: utilitarni, hedoni ki i etički. Principi su stepenovani i hijerarhijski vrednovani tako da prijateljstvo može imati različite vidove i motivacije. Odnos zasnovan na korisnosti, pa čak i onaj koji služi isključivo prijatnosti, sučeljava se sa idealima savršenog prijateljstva utemeljenog u vrlini (*teleia philia*), koje je po prirodi

„Možda najpraznije pri e potiu  iz potrebe da se priča o sebi; otuda i beskrajne teme o bolesti i zdravlju, deci, putovanjima, uspesima, ko je šta radio, i o bezbrojnim pojedinostima svaki-dašnjice za koje se čini da su važne. Kako  ovek ne može svo vreme govoriti o sebi a da ne postane dosadan, mora dakle da razmenjuje tu povlasticu s drugima tako što će biti spreman da sluša druge dok pričaju o sebi. Prisni društveni susreti između pojedinaca (a često i susreti udruženja i grupa svih vrsta) zapravo su male pijace gde svako razmenjuje vlastitu potrebu da priča o sebi i želju da ga saslušaju s potrebom drugih koji tragaju za istom mogućnošću.”

BETON BR. 177 DANAS, Utorak, 15. novembar 2016.

Ako susret posmatramo kao uzorak ljudskog odnosa, jasno je da principi na kojima se zasniva reflektuju društvenu strukturu u kojoj nastaje, pretpostavke te strukture i potrebe koje se nameću. Stoga egoizam o kome piše From nije crta koja spontano dolazi do izražaja u određenim okolnostima, već očekivano ponašanje koje je deo društvenog ugovora, dok naizmeničnost ispovesti u jednom prijateljskom dijalogu otkriva liniju razgraničenja na koju su akteri pristali. Kao po pravilu linija se ne prekoračuje, izuzev kada je neophodno, jer složenija razmena zahteva viši stepen rizika i odgovornosti, kao i više očekivanja na koja nijedna strana nije u potpunosti spremna. U svom uskom klasnom opsegu prijateljstvo ostaje jedna od poslednjih privilegija srednje klase u propadanju – svih onih koji za odnos još imaju vremena, ne mnogo doduše, ali svakako više od imovine koja bi mogla biti odmerena i ugrožena. Proklamovana jednakost u susretu omogućuje doživljaj usaglašenosti i gotovost da resursi budu ustupljeni uz adekvatnu nadoknadu, bez obzira da li su uložili materijalni ili ne. Upravo kod nematerijalnih uloga reciprocitet se očekuje i izvodi prečutno. I kao što se vreme, znanje, pažnja, veština, usluga, informacija, savet, ili kapacitet za slušanje mogu posedovati i naplaćivati u komodifikovanoj stvarnosti, mogu se i ustupati u ličnoj razmeni. U onome što se smatra bliskim prijateljstvom, kakvo nastaje usled poverenja u kvalitet druge osobe, i rezultuje učestalim i intenzivnim susretima, sve može postati zajedničko ako se deli na jednake delove, i ako uzajamna konzumacija funkcioniše po merilima reciprociteta: koliko daješ, to-

glo biti u funkciji obrta uložених resursa. Ekonomija prijateljstva u neoliberalizmu brutalna je zbog krajnje devaluacije odnosa koja je proporcionalna idealizaciji na početnim pozicijama. Pokazuje kako ideologija deluje na mikroplanu, i do koje mere privilegija ukida svaki odnos, te klasna struktura dobija još čvršće utemeljenje u realnosti. Više je okidača u ovom obrascu koji omogućuju neoliberalno mahnitiranje i njegovu reprodukciju. Klasna pripadnost pruža mogućnost za susrete i povezanost koja se zasniva na doživljaju jednakosti. Zapravo *jednakost je privid* jer se odnosi isključivo na istovetnost uskraćenosti: jednaki su mali građani samo po tome što nemaju, mada istrajno veruju i svojski se trude da sačuvaju ostatke nekadašnjih privilegija. U oskudici i neizvesnosti, *prisvajanje privilegije* je logična posledica i neka vrsta navike; građanin je uvežbava svakog dana kada odlazi u prodavnicu da kupi hleb i kusur potom ostavlja beskućniku na stepenicama, kratkoročno korumpirajući savest ili časteći sebe doživljajem velikodušnosti. Normalizacija privilegija koja daje legitimitet društvenom raslojavanju garantovana je manjkom ekonomske i političke moći pojedinca da bilo šta promeni, kao i samom habituacijom. Stoga postupak selektivnog prisvajanja u odnosu koji se doživljava kao blizak i prijateljski, pocrtava diktat privatnog poseda, i *odustajanje od zajedničkog*, što se čini sa neobičnom lakoćom, jer zajednička svojina već nosi stigmatu ozloglašanih tekovina. Samo ono što je privatno može biti sačuvano i korisno, ponavlja se kao mantra u revizionističkim ofanzivama, dok se podgreva

Moje pesme, moji koridori

Fotomontaža: Mrtvi albatrosi

liko ti se i vraća. Reciprocitet je implicitan sve dok se balans na neki način ne poremeti, sve dok jedan ne daje upadljivo manje ili uzima upadljivo više. Tek kada je sprega narušena dolazi do svesti o njenoj neminovnosti, kao i do teških osećanja srazmernih stepenu narušavanja. Ovaj drugi, svedok nepravde i lično uvređen, izvesno odstupi i, kao po automatizmu, počinje da poredi ulaganja. Do debalansa ne dolazi slučajno, nije to presedan već pravilnost koja se pojavljuje svaki put kada deljenje ugrožava privilegiju, kada se ono što je prečutno i naizgled zajedničko selektivno prisvoji. Najčešće je reč o povlastici koja sačuva ekskluzivni status privatnog poseda, dakle nečeg što se ne deli, i time postaje upadljivi izuzetak. Uočavanje tog selektivnog prisvajanja rezultuje doživljajem nejednakosti, dok oštećena strana računa prihode i rashode u strepnji od deficita. Tako svojina ponovo menja status: Ako je tokom odnosa postala prividno zajednička preko noći se vraća u privatni posed i počinje da se čuva sa daleko više opreza no ranije. Menja i odnos svoju vrednost, postaje skuplji i manje dostupan, a samo polazište odnosa čini se sporno, jer bezinteresnost koja se ogleda u deljenju sa prijateljem zarad kvaliteta tog prijatelja, ili samog odnosa, ima svoje granice. Odnos je bezinteresan samo uslovno, dok se neguje reciprocitet. Njegova očiglednost, kada je narušen, pokazuje do koje mere bi prijateljstvo moglo biti instrumentalizovano, do koje mere bi mo-

strahovi građana da će im i ovo malo što imaju svakako biti oduzeto. Stoga ad hoc pokušaji konstituisanja zajedničkog, mada se mogu negovati intimnošću i refleksivnošću, propadaju upravo na pitanju imovinskih odnosa. Rascep je neminovan i nepopravljiv, jer posedovanje kontroliše dalju dinamiku odnosa. Odgovornost se u krajnjem ishodu pripisuje ličnosti: krivac za učinjenu nepravdu je sebični čovek (nekada prijatelj) koji ne ume ili neće sa drugima da deli, što je klasična *greška atribucije*, jer se kontekstualna uslovljenost ljudskog postupka pripisuje dispoziciji. Time se rascep produbljuje, a poradak je zaštićen i sakriven iza mehanizama koji sistematski indukuju društvenu fragmentiranost. Odoleti ovim okidačima značilo bi transponovati odnos u praksu otpora. Kratkotrajne bliskosti u kojima se hvata predah između dve runde izrabljivanja pretvoriti u stožer javnog delovanja. Prijateljstvo kao prostor tetošenja, koje opstaje sve dok ne postane replika sistema, zameniti savezom: prepoznati njegovu političku snagu u vremenu dokolice koje se oduzima od kapitaliste, u bliskosti koja se ostvaruje zbog zajedničkih potreba, u ukidanju granice između partikularnog i zajedničkog jer se prvo ostvaruje kroz drugo, u spremnosti da se misli na potrebe drugog uz uverenje da će i neko drugi najpre misliti na tvoje, u sposobnosti da se disonanca pretpostavi aklamaciji, da se sačuva čak i netrepeljivost iz koje se političko izoštava, u smelosti da se odustane od privilegija, konačno i od one poslednje koja je buržoaziji preostala. Odustati od prijateljstva, dabome, jer je sistemski uzurpirano, kao i svi drugi klasični ideali u zapadnoj distopiji. Vratiti u igru drugarstvo, u njemu je jezgro novih revolucija ■

Tekst je nastao u okviru projekta „Promišljanje angažmana, angažovanje mišljenja“ koji KPZ Beton kao partner realizuje sa Institutom za filozofiju i društvenu teoriju, uz podršku Regional Research Promotion programa (RRPP) Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC).

1 Aristotel (IV p.n.e./1958). *Nikomahova etika*. Prevela Radmila Šalabalić, Beograd: Kultura
2 Platon (V-IV p.n.e./ 2002) *Država*. Preveli dr Albin Vilhar i dr Branko Pavlović. Beograd: BIGZ
3 Ciceron, M. T. (I p.n.e./1955) *Lelije ili razgovor o prijateljstvu*. Preveo dr Branko V. Gavela. Beograd: Kultura,
4 Eden, K. (1998) *Between Friends All is Common: The Erasmusian Adage and Tradition, Journal of the History of Ideas* 59.3. 405-419
5 Balci, D. i Eliopulos, N. (2011) *Klasični ideali prijateljstva*. U B. Kejn (Ed.) *Istorija prijateljstva*. Beograd: Clio
6 From, E. (2008) *Umeće življenja*. Beograd: Mono i Manjana
7 From, E. (2008) *Umeće življenja*. Beograd: Mono i Manjana

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: Geni Lim

ZIMSKO UTOČIŠTE

Živim u ovoj smrdljivoj uličici u kojoj magla zaklanja mesečinu
Svake noći, pas skitnica, šugav i s mrenom na oba oka
Liže rane stare četvrti North Beach*
Ostatke pohane ribe i pomfrita, izbljuvani hamburger sa sirom, razna predjela,
Zaslijepljen antiseptičnim blještavilom pomodnih restorana,
Raskošnih slastičarnica pokraj kojih izvještačeni MTV parovi prolaze
Primjećujući krajičkom oka iza Ray Ban naočala
Vlastite odraze, kupljene u dućanima konfekcijske odjeće

Nije tako loše
Mnogobrojne kurve ističu svoje mesne mamce
U prozorima, vežama, na uglovima ulica
Svjetlucajući poput riba
Nije tako loše
Vinopije i izbjeglice, ostarjele beskućnice i ulični prosjaci
Talijani, Kinezi, turisti, punkeri, narkomani,
Ljudi koji žive na čamcima i bjegunci
Tiskaju se oko ovog pojila
Okolo kojeg bizon s kovanice od pet centa prebiva

Civilizacija smrdi na ljuštore rakova, riblje glave, truli kupus
Ukakane pelene, kavu i proizvode za intimnu higijenu
U drečavoj narančastoj i ružičastoj svjetlosti lampiona
Šoping torbe nabrekle i ispunjene utrobom Kineske četvrti

Svi se okupljaju
Domaći stanovnici podsjećaju na golube listonoše
Došljaci sa Srednjeg zapada na naseljenike
Južnjaci na mornare brodolomace
Oni s Istočne obale na bjegunce
Maglom obavijene žičare uspinju se i spuštaju
Iznad stražnjih dvorišta četvrti Russian Hill i
Poput štipača za jelo uskih uličica
Po kojima kamerama naoružani turisti
Jedu chop-suey i iz puke znatiželje
Snimaju okrugla lica beba
Koje ih začuđeno gledaju s leđa svojih majki

Nije tako loše
Govorili su nekoć Indijanci
Mijenjajući svoju zemlju za konje

Nije tako loše
Razmišljali su kineski nadničari
Uskačući na brodove
Da bi se kasnije
Uz pijuke i dinamit
U rudnicima planinskog lanca Sierra Nevada
Znojili poput vlažnog, netom opranog rublja ■

Prevod sa engleskog: Vojo Šindolić

* North Beach, Russian Hill, itd. - četvrti u San Franciscu.

Fotomontaža: Mrtvi albatrosi

No mor vols!